

kulturu než jako brzdu, kterou se v různých směrech v průběhu československé existence jistě stávalo. Neprožil ještě naplno český státní kulturní paternalismus a čechocentrické snahy a vlivy, které jsou v úvodní studii velmi decentně a střídmě zmiňovány; sám ve své překladové tvorbě ignoroval, že by české překladové texty měly substituovat překlady slovenské.

Substituční role českých překladů jistě brzdila samostatnou slovenskou literární komunikaci se světem. Je to patrné při srovnávání, kdy se jaká kanonická díla objevila ve slovenském a v českém překladu. Přes patrné opoždění slovenských překladů existují ale také podivuhodné paralely současně česky i slovensky objevených a překládaných autorů, děl nebo literárních vztahů: Básník, překladatel a redaktor Ján Buzássy (nar. 1935) překládal a časopisecky vydával od 60. let jak americkou beatnickou poezii, tak poezii Ezry Pounda, což evokuje podobný – a spojitý – překladatelský zájem o beatniky a Pounda u předního českého překladatele 2. poloviny 20. století, Jana Zábrany. Slovenské i české knižní překlady básníků Ginsberga a Pounda však mohly být vydány

až v 90. letech – nepřekvapuje, že Bednárové ústrojná kulturně politická periodizace slovenského překládání, rozlišující v socialistickém období čtyři různé dekády, v podstatě odpovídá měnícím se podmínkám českého překládání v té době. Deliberalizace, která v celém státě začala na přelomu 60. a 70. let s tzv. normalizací socialistických poměrů, postihla na Slovensku distribuci již vydaného překladu Pasternakova *Doktora Živaga*, který vytvořila významná překladatelka a literátka Zora Jesenská (1909–1972); souběžný český překlad tohoto románu z pera Jana Zábrany už ani vyjít nemohl.

I když se tu a tam pořád zániku československého soužití z různých důvodů lituje, pro samostatnost a svobodu slovenské kultury a její literární komunikace se světem měl a má rozpad tohoto soužití klíčový význam. Doufejme, že si těchto důležitých hodnot bude slovenské překládání užívat a že je dokáže využívat tak, aby nenaplňovalo dosti chmurný obraz jeho stavu na přelomu tisíciletí, který vykresluje velmi přínosná studie Kataríny Bednárové.

EVA KALIVODOVÁ
Univerzita Karlova, Česká republika

IGOR TYŠŠ: Teoretické a materiálové sondy do praxeologie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation

Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2017. 166 s. ISBN 978-80-558-1237-3

Takmer akýkoľvek spoločenský fenomén odráža danú dobu a explicitne či implicitne v ňom vzniká mikrosvet, ktorý dopĺňa mozaiku „veľkých dejín“ spoločenského kontextu. Dovoľte mi citovať amerického politológa Samuela Huntingtona: „Kto sme, vieme, len ak vieme, kto nie sme, a často len keď vieme, proti komu (čomu) sme“ (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996 – *Stret civilizácií: Boj kultur a proměna světového řádu*, 2001). A práve na otázku, kto sme, alebo lepšie povedané, kto nie sme, implicitne odpovedá každý historiografický výskum. Výnimkou nie sú ani dejiny pre-

kladu. Za akýmkoľvek prekladom sa skrýva príbeh niekoľkých ľudí a ich odovzdania sa freudovskému superegu, prípadne príbeh ich aktívneho či pasívneho boja s ním. Preklad tak nikdy nevzniká vo vzduchoprázdne. Ak Max Weber definuje kultúru ako skrytý konečný výsek zo zmysluprázdnej nekonečnosti svetového diania, ktorý je obdarený zmyslom a významom, môžeme konštatovať, že v prekladateľských projektoch, v tomto prípade najmä medzi perifériou a jadrom, prebieha neustály zápas o odlišenie niečoho „dôležitého“ od „nedôležitého“. Literárni dejatelia teda porovnávajú „univerzálne“

hodnoty oficiálnej kultúry so silou ideí. Nie náhodou je translológia interdisciplinárnou či multidisciplinárnou vedou, ktorá musí zohľadňovať niekedy až sifyfovské množstvo neraz naoko si odporujúcich faktov.

V takýchto intenciách sa bezpochyby nesie aj výskum Igora Tyšša zdokumentovaný v monografii Teoretické a materiálne sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku v období socializmu, v ktorej mapuje dejiny prekladu americkej literatúry na Slovensku v rokoch 1956 – 1970, predovšetkým na periférii vtedajšieho literárneho systému, vo významnom generačnom časopise *Mladá tvorba*. Ten spájal starších autorov a kritikov so silnou formujúcou sa generáciou prozaikov, dve skupiny mladých básnikov s mladou generáciou literárnych kritikov, a aj v rámci myslenia o preklade zohrával neodškriepiteľnú rolu.

Autor vychádza z pomerne širokého diaľpazónu teoretických prác z translologickej sféry. Spomínané obdobie sa vyznačuje tým, čo André Lefevere nazýva nediferencovaným patronátom – teda takou spoločenskou situáciou, keď sú tri komponenty (ideológia, ekonomika a spoločenská prestíž) koncentrované v jednej osobe či inštitúcii – a výrazným politickým gestom. Tieto faktory ovplyvňovali celú kultúrnu sféru, preto je príhodné sledovať reciprocitu a dynamiku medzi inštitucionalizovaným centrom literárneho systému a slobodnejšími, hoci neraz ostrakizovanými perifériami v podobe literárnych časopisov. Kým jadro polysystému v danom období výrazne ovplyvňoval tlak politického simulakra, na perifériách prebiehal zápas o budúcnosť jadra a vznikali ostrovy slobody výrazu, ktoré sa však museli schovávať za viditeľný plášť oficiálnej kultúry. Ako zisťuje Igor Tyšš, literatúra v danom období existuje v juxtapozícii protichodného. Na jednej strane je prítomná snaha vyplniť biele miesta prekladom, na strane druhej do kultúry zasahuje výrazná politizácia – vytvára normu spoločnosti a menej kontrolovaná periféria tak pôsobí nonkonformne.

Vzhľadom na uvedený kontext vychádza Igor Tyšš predovšetkým z teórie polysysté-

mov Evena-Zohara, z popovičovského vnímania praxeológie a sociológie prekladu (obohatenej o historický aspekt), z Pymovej dynamickej kauzality a Bourdieuho sociologického konceptu poľa. Ako priznáva sám autor, jeho práca predstavuje odklon od tradičnejšieho prístupu, ktorého základom je interpretácia a text. Svoj prístup definuje ako *historickú praxeológiu prekladu*. Takýto prístup chápe všetkých činiteľov literatúry ako živé bytosti (čo spôsobuje značné metodické ťažkosti) a preklad vníma ako funkčne zameranú a cieľavedomú praktickú činnosť. Táto historická praxeológia pokrýva oblasti spoločenského vplyvu prekladu, dynamiku vzťahu medzi kultúrnou politikou a prekladateľskou činnosťou, oblasť historickej kritiky prekladu, dejín redakcie, prekladateľských inštitúcií, spoločenských úloh didaktiky prekladu a prekladateľských pomôcok.

Autor metódu definuje na základe svojho výskumu: mapuje autorov beatnickej generácie v už spomínanom generačnom časopise *Mladá tvorba*, v čase, keď sa podľa jeho zistení oživovali a systematizovali kontakty s americkou literatúrou, ktoré sú však z celkového hľadiska veľmi difúzne. Okrem výskytu prekladov skúma habitus ich prekladateľov, texty, paratexty, metatexty či vplyv oficiálnej kultúry na diskurz časopisu. Nechýbajú ani kuloárne rozhovory s dejateľmi časopisu, teda tzv. *oral history*. Práve túto treba vnímať ako neodškriepiteľnú súčasť inštrumentária empirických dejín.

Aby sme dokázali porovnať jadro s perifériou, je nutné najskôr poznať jadro. Ako uvádza autor, odkazujúc na niekoľko doterajších výskumov daného obdobia, počas éry socializmu sa na knižnom trhu objavili len dve knižné vydania beatnickej poézie. Dôkazy záujmu o hodnoty beatnickej poézie je teda nutné hľadať v menej kontrolovanej periférii. V diferencovanom patronáte vzniká jadro polysystému na základe ruptúr v periférii, inak povedané, vydaniu knihy predchádza časopisecký príspevok. V období socializmu však táto situácia nenastáva, jadro nereflektuje požiadavky periférie, keďže doň zasahuje politické gesto. Aj z týchto dôvodov je vznik

kánonov americkej literatúry pomerne fragmentárny a dochádza k diskontinuite prekladového korpusu.

Vplyv beatnikov bol však napriek všetkým týmto prekážkam podľa autorových zistení pomerne značný. Igor Tyšš nachádza medzi beatníkmi a mladou generáciou v skúmanom období značné paralely. Beatnícky život vníma ako snahu žiť podľa vlastných pravidiel, čo oslovilo mladú generáciu, ktorej tieto snahy zmarila poaugustová normalizácia. Isté paralely vidieť najmä s básnikmi skupiny Osamelých bežcov.

V skúmanom období časopis akoby existoval v schizofrenickom stave bytia, azda podobne ako celá spoločnosť. Po výskume širokého spektra paratextov (doslovov, pred-slovov, medailónikov, notíciek, správ, kritik prekladu, recenzií s ukážkami atď.) prichádza Igor Tyšš s pojmom diskurzna kamufláž. Označuje ním snahu prekladateľov či iných literárnych dejateľov interpretovať texty v zhode s oficiálnou kultúrou v snahe zabezpečiť alebo ospravedlniť ich vydanie, a tak zakamuflovať diskurz. V časopise sa preto mieša jazyk časopisu, jazyk ideológie a jazyk „života samého“ a autor tieto jazyky dôkladne rozoberá a diferencuje vzhľadom na hlboký historicko-sociálny kontext ich autorov.

Výskum Igora Tyšša okrem už uvedených prínosov ponúka aj cenný pohľad na korene myslenia o preklade v danom období, čím spĺňa Levého podmienku o písaní o preklade, ktoré má zmysel len vtedy, ak prispieva k našim znalostiam činiteľov ovplyvňujúcich prekladateľskú prácu a jej kvalitu. Autor si

všetky tieto fakty nepochybne uvedomuje a podriaďuje im celú metodiku práce. Skúmané obdobie delí na roky 1956 – 1959, 1960 – 1963, 1964 – 1970 v súvislosti s najvýznamnejšími historickými a spoločenskými okolnosťami. *Mladú tvorbu* predstavuje v celej jej šírke: od manifestačného vystúpenia Trnavskej skupiny cez veľkú prekladateľskú súťaž zameranú na poéziu a prvé zreteľnejšie objavovanie sa americkej poézie až po azda najodvážnejšie obdobie tesne pred normalizáciou. Tyšš reflektuje najzávažnejšie priestorové a sociálne determinanty slovenského prekladového priestoru sledovaného obdobia, do úvahy berie aj simultánnu spoluúčasť češtiny na slovenskom prekladateľskom trhu. Ako súčasť myslenia o preklade v danom období v *Mladej tvorbe* sa ukazujú aj dnes pomerne často pertraktované fenomény generačného prekladu, prekladateľských dvojíc v rámci prekladu poézie, ako aj didaktiky prekladu. Samotná analýza obdobia je úspešnou komplexnou snahou analyzovať diskurz a jeho reciprocitu s jadrom.

Vznik publikácie možno považovať za dôležitý prínos do historiografie prekladu. Autor úspešne aplikuje vlastný sociologický model historickej praxeológie prekladu, ponúka komplexný obraz o jednej z mnohých epizód historického diskurzu a zároveň pripravuje pôdu pre ďalší archeologický výskum slovenského myslenia o preklade. Ide o inovatívnu interpretáciu dejín samotných odpovedajúcu na otázku, kto sme (ne)boli.

MATEJ LAŠ
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Slovenská republika

**KLAVDIA SMOLA – DIRK UFFELMANN (eds.): Postcolonial Slavic Literatures
After Communism**

New York: Peter Lang, 2016. 501 s. ISBN 978-3-631-66856-6

Zborník *Postkoloniálne slovanské literatúry po komunizme*, teda v postsocialistických krajinách, je výstupom z konferencie, ktorá sa konala v Greifswalde v októbri 2014. Zostavovateľmi sú Dirk Uffelmann, profesor

slavistiky na Univerzite v Passau, a Klavdia Smola, momentálne pôsobiaca ako hosťujúca profesorka na Katedre slavistiky na Greifswaldskej univerzite. Väčšinu z osemnástich príspevkov napísali nemeckí, poľskí